

TIIRUTAJA

EESTI ORNITOLOOGIAÜHINGU TEABELEHT

NR 70 ♦ TALV 2025

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING
ASUTATUD 1921

Loe sellest lehest:

- 1 Harakale haigus!
- 4 Linnuhuviliste lood: Mika Bruun
- 6 Kuldnoka päevarütm pesitsusajal
- 8 Ühe kotkahuvilise uitamised
- 9 Ohtlikud linnud Euroopas
- 10 Haudelindude levikuatlas

► Pelikani kohta levis legend, et lind äratab omaenda verega pojad uuesti ellu.

Foto: Alan D. Wilson / Wiki-media Commons

Harakale haigus!

Ken Kalling

Milline oli vanasti meditsiiniline raviloogika? Kas ja mis osa selles oli lindudel? Tänapäeval on raske aduda, miks mõni uskumus on olnud nii sügav. Ent mõndagi on omal moel kandunud tänasesse päeva. Näiteks see, et pelikanist on saanud doonorluse vapilind.

Linde ja nende käitumist on inimene juba ammustest aegadest jälginud. Vanasti eeskätt omakasupüüdliselt, kuid mitte ainult kulinaarsetel eesmärkidel (vt Tiirutaja 58). Loodusest otsiti endeid ja märke, mille abil oma elu korraldada. Julgust andis uskumus, et Looja, kes selle maailma ju meie jaoks loonud oli, soovis inimest seal ka aidata ja juhatada. Teame Eestigi rahvasundist endelinde (vt Tiirutaja 50).

Märkide tõlgendamisest lähtuti vanasti ka ravis. Arstidele õpetatav teadus sümptomitest kandis siis semiootika nime. Veel paarisaja aasta eest tunnistati siinsamas Tartu ülikooliski antiikset meditsiiniteooriat, mille kohaselt inimese tervis põhineb nelja müütilise kehamahla vastastikusel toimel. Kui veri, lümf ja kahte sorti sapp (kollane ja must) püsivad tasakaalus, on inimene terve. Tasakaaluolekut mõjutab suur hulk

tegureid, alates inimese soost ja vanusest ning lõpetades igapäevaste tegevustega. Nende vahele jääb veel hulk eeskätt kehaväliseid tegureid, nagu tähtede seis, kirikukalender, ilm, päeva- ja aastaajad jm. Kõik need, samuti toit ja ravimid, jagunesid soojadeks, külmadeks, niisketeks ja kuivadeks, kusjuures toona ei tajutud asjade olemust nii, nagu tajume meie. Näiteks veri ei olnud mitte üks kude oma funktsioonidega, vaid soe kehavedelik, seega palaviku puhul pidi aitama aadrilaskmine. „Ravimine on juurdeandmine ja äravõtmine,“ ütlesid klassikud, kelle töid õpiti ülikoolides; nii arvasid ka arvukad rahvaarstid.

Pühaiibis ja pelikan

Eelmises lõigus kirjeldatud tegurid võisid tasakaalu ka paigast viia, näiteks kui muutus ilm või oli söödud vanusele ja aastaajale sobimatut toitu.

Tähelepanuväärne kormoran

Tegus kormoraniaasta hakkab läbi saama. Selle linna asetamine fookusesse on toonud kõne alla mitu teravat teemat ja loodetavasti mõned eksiarvamused ümber lükanud. Kormoranist on peetud vähemalt kümme loodusõhtut, mis on võimaldanud asjahuvilistega vahetult mõtteid jagada. Nendel kohtumistel on kuulajad kõige enam üllatunud selle üle, et kormoranist võib loodusele isegi kasu olla, kuna ta toitub suuresti ümarmudilast ja ogalikust.

Kunter Tätt

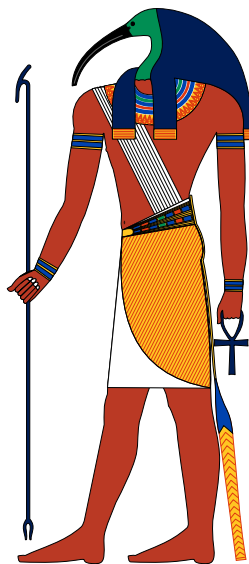
↑ Muinas-Egiptusest on teada, et pühaiibis (*Threskiornis aethiopicus*) oskavat ennast ise ravida. Foto: Derek Keats / Wikimedia Commons

Haigestumine tähendas mõne kehamahla liiga, seega tuli panna inimene eritama. Siinkohal jõuamegi lindudeni, täpsemalt pühaiibiseni.

Pühaiibise peaga kujutati Thoti, Muinas-Egiptuse tarkuse ja kirjakunsti, seega ka meditsiini jumalust. Thot usuti olevat tervendanud teisi jumalaid, kuid iibist arvati ka ise endale klistiiri tegevast. Soolestiku puhastamine oli kultuuris, kus organismis toimuvaid protsesse seletati Nii-luse ja selle kanalite näitel, väga oluline. Egiptuse matusepaikadest leitakse massiliselt iibisemumiaid, ohvriande jumal Thotile.

Pühaiibise oskust ennast ise tervendada usuti ka hiljem. Legend räägib, et Kreeka arstiteadlane Hippokrates olevat oma silmaga näinud, kuidas see lind endale mererannal soolvett pärakusse pritsib. Millist kehavedelikku mineviku arstid klistiiriga väljutada soovisid, polegi päris selge.

Ühega neist – verega – on aga seotud järgmine sümbolne sueline. Selleks on **pelikan**. Juba

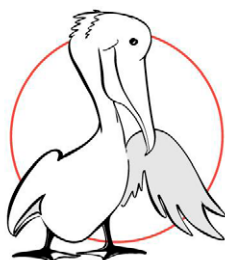
↑ Vana-Egiptuse tarkuse-jumalat Thoti kujutati iibise, vahel ka paaviani peaga. Joonis: Wikimedia Commons

← Oma pojad hukanud ja uuesti elule ravinud pelikanil on tähendus ka kristluses.

Foto: Wolfgang Sauber / Wikimedia Commons

↓ Pelikan on rahvusvahelise veredoonorluse sümbollind.

Joonis: verekeskus.ee

↑ Tuvi on kandnud tervenduse oreooli. Mõnikord arvati tervenemiseks piisavat isegi tuvisõnnikust. Foto: TiituTali

eelkristlikul ajal levisid lood sellest, kuidas pelikan tapab oma liiga jonnakalt süüa nõudvad pojad. Need on seejärel kolm päeva surnud, misjärel vanalind kahetseb, ennast vigastab ning pojad omaenda verega jälle ellu äratab. Kristluse silmis oli selline sündmusteahel väga sümbolne ning pelikanist sai kujund, mis märgib uuestisündi ja Jeesust ennastki. Tänapäeval kasutavad pelikani oma sümbolikas verekeskused.

Tuvi vägi

Kristluses on veel mõnel linnul pühaduse oreool, usklike jaoks seega ka ravitoime. **Tuvi** märgib kristlikus kunstis Püha Vaimu ja tal on oluline koht Noa legendis (vt Tiirutaja 66). Inglismaalt on veel 20. sajandi keskpaigast teada, et raskelt haigele inimesele („kui muu enam ei aita“) pandi jalgadele tuvi, teinekord ka pikuti lõhki lõigatuna. Piisas isegi tuvisõnnikust. Mõnikord oli tuvisid mitu, kellest üks ohverdati, teine aga vabastati.

Et aru saada, milles peitus tuvi „vägi“, tuleb mainida veel üht aspekti mineviku meditsiinimõtlemises. Ravi seletati siis kahel moel: vastandite ja sarnasuse kasutamise kaudu. Tuvi kui Püha Vaimu kehastus oli kõige halva, sh haiguse vastand, seega tõhus ravivahend. Samasse kategooriasse kuulusid ka kotkad (evangelist Johannes atribuut) ja üldse rõõvlinnud kui linnuriigi valitsejad. Kui muud moodi kotkaid kasutada ei saanud, siis vähemalt tuli ravimeid kehale kanda kotka sulega.

Toodud näite pinnal võis aga tuvi täita veel üht rolli, mida just rahvameditsiinis hästi tunti. Niinimetatud siirik (ka projektiil, nõianool) on objekt, millele kantakse üle probleem, millest soovetakse lahti saada. Tuvi, kel lasti minema lennata, oli niisii siirik, kes pidi endaga tõve kaasa viima. Selline haiguste edasi „põrgatamine“ eeldas oskust posida: „Harakale haigus, varesele valu, mustale linnule muu tõbi!“

Sarnast raviti sarnasega

Sarnast sarnasega ravimise näiteks sobib kollatõve ravimine **peoleo** ... vaatamisega. Seda soovitasid juba antiikautorid. Kollatõvel oli üldse lindudega mingi „teema“. Mõnel pool Eestis usuti veel hiljuti, et kollatõbi tabab inimest siis, kui kollaste jalgadega kana on üle toidu kõndinud. Raviks sobis sel juhul samasugusest kanast tehtud supp. Mõnel juhul ei söödnud ära kana, vaid hoopis kana pidi ära nokkima odraterad, mida oli kasutatud odrariva ravis.

Toidul oli vanasti oluline osa haiguste ravis, eeskätt aga ennetuses. Arstid, keda oli vähe ja kelle teened olid juba siis kallid, olid valdavalt eliidi teenistuses. Pole suur liialdus öelda, et tegu oli koka abilistega, kes pidid jälgima ilma, tähtede seisu jms ning koostama sel alusel menüü. Lugesed 1781. aastal ilmunud „parema rahva“ eestlastest kokkadele mõeldud „Köki ja Kokka Ramatut“, näeme, et see on üles ehitatud eespool kirjeldatud antiikse meditsiiniteooria vaimus, sest menüü on esitatud aastaaegade kaupa. Kana oli mõisahärra laual ette nähtud suvel, sügisel-talvel olid seal hani ja part. Ilmselt sõltus palju praktilisest linnukasvatusest ja aastaaegadest („praetud hall-räästas“ oli menüüs sügisel, metsakanalisi ei pakutud kevadel), kuid meenutagem veel kord, et looduse kalender koos aastaaaliste andidega oli osa mineviku meditsiinilisest ravilooikast.

Lähtudes ilmselgest tõdemusest, et haigus on halb ja hirmutav, ning jätkates näidetega ravist sarnasega, siis võidi ravi eesmärgil ohverdada öölinde. On ju öö ja pimedus midagi sellist, mida inimene võõristab. „**Öökulli**“ supp aitas niisiis läkakõha, tema tooreste munade joomine alkoholis, tuhk pealemääratuna podagra vastu. Öölinde silmade söömine usuti parandavat nägemist.

Toonane taksonoomia luges mõnikord öölinde hulka ka **nahkhiired**. Vana-Roomas usuti, et nahkhiire veri on antidoot maomürgile. „Hiire“ ajust sai valmistada vahendit, millega kaotada soovimatut karvakasvu (ripsmete valesti kasvamine on üks trahhoomi piinarikas tüsistus). Parema une tarvis sobis kasutada nahkhiire peast valmistatud amuletti – seda siis, kui ei olnud võimalust ravida end veini ja hanerasvaga või käoga, kes on ömmeldud küüliku nahka, või siis otsaette asetatud haigru nokaga.

Hägasad piirid toonases meditsiinis

Milliseid linde ja linnuosi müüs oma äris apteeker Melchior? Ilmselt oli seal lõputu valik „ravimeid“ (sealtkaudu ka ravivõtteid), kusjuures silmas tuleb pidada, et need ei pruukinud olla seotud toonase peavooluarstiteaduse dogmadega. Keskaegse ülikoolimeditiini peamine autoriteet oli 2. sajandil elanud Galenos. Tema oli aga taimeusku; oma teostes mainib ta ravivahendite seas vaid nelja lindu: habekotkast, tormilindu, pääsukest ja lõokest. (Lõoke supina või praetult pidi aiatama muu hulgas koolikute, ägedate sisemiste valuhooegade vastu.)

Paraku oli antiiksete teadmiste ülekandumisel keskaegse Euroopa ülikoolimeditiini üks

← Usuti, et peoleo vaatamisest võib olla abi kollatõve vastu.

Joonis: Magnus von Wright (1805–1868) / Wikimedia Commons

keerdkäik. Selleks oli islami meditsiin, mis korjas üles ja süstematiseeris suure osa antiiktarkustest, samal ajal kui Euroopa toimetas alles varakeskaegses pimeduses. Islami arstid lisisid aga Kreeka meditsiinitekstidesse oma traditsioonilisi ravivahendeid. Niisiis, kui Euroopa ülikoolimeditiini tuhande aasta eest antiikautorite tekste araabia keelest ladina keelde tõlkima hakkas, oli nimekirjas juba vähemalt 40 lindu-ravivahendit. Kohalikke tarkusi lisati klassikute tekstidesse kõikjal, kus neid uuriti ja ümber kirjutati.

Veelgi nüansirikkam oli olukord „ravimiturul“ seetõttu, et toona olid piirid ülikoolimeditiini ja rahva ning alternatiivmeditsiini vahel hägusad. Viimasega nimetatuid ei takistanud klassikute sõnastatud dogmad, nad lähtusid kohalikust faunast ja folkloorist, kuid ammutasid oma teadmisi ka loodusteadlaste tekstidest. Need, näiteks Plinius Vanem 1. sajandil, tavatsesid liigikirjelduste juures nimetada ka liigi ravimomadusi, sageli küllaltki muinasjutulisi.

Niisiis oli liikvel tohutu hulk teavet, peale selle sõltusid arstid märksa rohkem kui praegu oma patsientide tujudest, apteekrid püüdsid aga rahuldada kõikide hädaliste soovide. Ilmselt tajuti platseeboefekti olemasolu, igatahes peeti heaks tooniks segada ravivahenditesse arvukalt erisuguseid komponente, mida eksootilisemaid, seda parem! Mõned asjad olid aga sagedamini kasutusel, näiteks (kana)munad. Kõige teenekam linnuriigist pärit ravivahend, mis oli kasutusel juba Muinas-Egiptuses ning mida on soovitatud ka 21. sajandil viirushaiguste vastu, on teadagi hanerasv!

↓ Sarnast tuleb ravida sarnasega loogika järgi parandavat öölinde silmade söömine nägemist. Kõrvukräts.

Foto: Sander Sirelbu

Mika Bruun:

„Linnuharrastus on parim teraapia, mida tean.“

Küsitles Tiitu Tali

Kuidas algas sinu huvi lindude vastu?

Mäletan, et kõik algas talvisest lindude toitmisest. 1969. aasta talvel käis söögi-kohal emane metsis, kelle joonistasin üles. Mäletan teda siiani väga elavalt. Umbes aasta hiljem märkas, et mu klasisvend koos oma vanema vennaga on samuti lindudest huvitatud.

1970ndate lõpus käisin linnuretkedel umbes 4–8 sõbraga. Aasta-aastalt meie tegevuspiirkond laienes. Tollal oli võimalik ühendust pidada vaid lauatelefoni teel: õhtuti helistasime ja jagasime üksteisega infot, mida keegi oli näinud. Retkedeks lepiti eelnevalt kokku kindel kohtumiskoht. Käisime ka arktiliste lindude rännet jälgimas, tol ajal saime liikuda paadiga ja ööbida telkides. Õpetajad polnud küll eriti vaimustuses, kui maikuus paariks nädalaks oma Arktika-retkedele kadusime.

Ka minu isa tundis huvi kogu looduse vastu, eriti lindude vastu. Esimese päris binokli sain 1974. aastal, Zuiho 7 × 50. Need olid tolle aja tipptase. Kui nendega praegu vaadata, näed tagurpidi horisonti ja saad ainult peavalu. Pean seda sündmust lõpu alguseks, kust heas mõttes enam tagasiteed ei olnud.

Kas linnufotograafia tuli ka kohe?

Esimese fotoaparaadi ostsin noorelt ja raskelt teenitud raha eest, kuid aasta hiljem sain isalt kingituseks peegelkaamera

Mika Bruun on Soome linnuvaatleja ja -fotograaf, kes käis aastatel 1994–2011 korduvalt Eestis linnuretkedel ja algatas Eestis linnuralli Estonian Open. Linnurallit korraldatakse tänini: see on Eesti kõige populaarsem linnuvaatlusvõistlus.

Canon AE-1. Objektiiviks oli Vivitar 400/8f. See oli 1970ndate diafilmi ajastu. Sisuliselt on kaamera olnud mul käepikenduseks juba kooliajast saati, see on linnuretkedel alati kaasas. Need kaks kuuluvad justkui kokku: keeruline on eristada pildistamist ja lindude vaatlemist.

Oled seotud Tarsigeri tiimiga (vt www.tarsiger.com), mis koondab Lääne-Palearktise piirkonnas kohatud haruldaste lindude vaatlusi. Mis lugu on Tarsigeri taga?

Olin juba 1980ndatel huvitatud haruldustest. Kogusin 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses Euroopa ilmakaarte ja kleepisin neid vaatlusvihikusse. Hiljem kirjutasin sinna ka sel päeval Euroopas vaadeldud linnuharuldused, info sain välismaistest ajakirjadest. Kui internet jõudis meie igapäevaelu, oli lihtne kõike,

2010. aasta kevadel Eestis. Kaamera on linnuretkedel alati kaasas.

Foto: Tom Lindroos

Mika Kanadas Vancouveris.

Foto: Erik Bruun

mida enda jaoks nagunii juba üles kirjutasin, jagada ka teistega.

2000ndate alguses saabus digifotograafia ajastu ja loodi Tarsiger. See oli algselt linnufotosid koondav veebileht. Sampo Laukkanen, kes programmeeris tollase Tarsigeri veebilehe, lisas sinna minu soovil ka harulduste osa ja seal jätkasin oma varasemat tööd. Nüüd, peaaegu 25 aastat hiljem, ei jaksa enam kõike kirja panna. See võttis iga päev kolm kuni viis tundi aega ja oli siiski vaid hobi. Lõpetasin selle nn vabatahtliku töö 2024. aasta

alguses. Nüüd on veebileht saanud uue kujunduse ja uued eestvedajad. Loodetavasti töö jätkub.

Vahemikus 1994–2011 käisid igal aastal Eestis ja koos retkekaaslastega leidsid Eestile ka uusi liike, nagu ameerika piilpart, käabuskotkas, stepi-tuuletallaja, mägiraat ja tuhk-lehelind. Räägi nendest retkedest lähemalt.

Minu esimene linnuretk Eestisse toimus 1994. aasta kevadel Püses asuvasse n-õ linnujaama. Elasing seal ja tegime retki peamiselt Matsalu ümbruses ning Virtsu-Puise teljel. Kogemus oli uskumatu võimas. Juba kolmandal päeval ehk 14. mail 1994 kirjutasime koos Late Mäenpää ja Rolle Sundströmiga vaatlusvihikusse pöörsed arvud: 408 000 tõmmuvaerast, 75 000 mustvaerast, 105 000 auli, kokku 250 000 veelindu.

Tõmmuvaera ränne oli unustamatu. Suurem osa lendas üsna madalalt üle meie peade – ilm oli tüüne, pilvitu ja soe. Ma ei osanud ette kujutada, et nii lähedal Soomele toimub selline ränne. Lisaks sellele kümne tuhande isendi suurused harneparved, rõövlinnud, kahlajad. Kõike mitmekümnekordselt rohkem kui meil kodus Soomes.

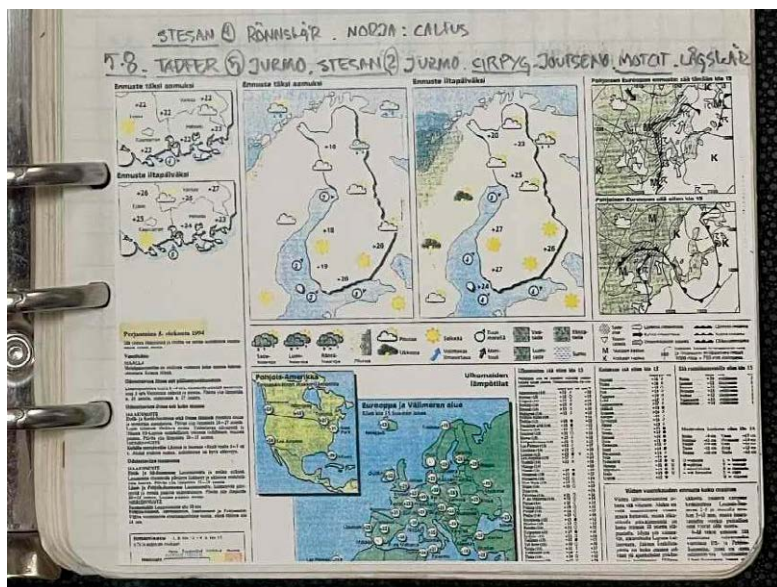
Augustis ja septembris olin juba uuel retkel, käisin Saaremaal Sõrves. Iga kord sama: linde palju! Vahepeal isegi liiga palju – nii ei leia haruldusi, kui on väga palju vaadata. Näiteks Haapsalu lähelt on vaatlusvihikus kirjas 50 000 parti, peamiselt viupart, soopart ja piilpart. Mäletan, kui merikotka tõttu läks parv lendu ja see peaaegu täielikult varjutas koha, kust linde jälgisin.

Algusaegadel olid kaartideks mingid viletsad nõukogudeaegsed vihikud. Iga tee tuli sõita lõpuni randa välja, et piirkonda tundma õppida. Tegin seda järjekindlalt kogu aeg ja sellest sai harjumus. Julgen väita, et olen kõik Saaremaa ja Lääne-Eesti teed vähemalt korra läbi sõitnud. Sageli lõppes tee kas punkri või majaga. Õnneks ei küsitud algusaegadel eriti midagi ega aetud ka minema. Kui üldse räägiti, siis ikka soome keeles. Ma ei kohanud kunagi maapiirkonnas ebaviisakaid inimesi, kuigi vahel ehk veidi kummalisi. Oh neid aegu, need ei tule enam tagasi!

Sinu mõte oli linnuralli Estonian Open, mis on nüüdseks toimunud kolmkümmend korda. Kuidas see idee tuli?

Tol ajal vedasin eest Ahvenamaa rallit (Soome talveralli), kus parimal ajal osales üle saja linnuhuvilise. Pärast Eesti külastamist tuli mõte korraldada linnuralli ka Eestis. Esimene ralli toimus 1995. aasta augustis ja organiseerisime seda koos sõpradega. Saime rallile palju soomlasi. Hiljem võttis korraldamise üle Viron Lintuseura.

Mäletan üht Estonian Openi võistlust, kus me ei saanud kirja ühtegi pruunselg-pöösälindu, ehkki Eestis pesitseb neid kümneid tuhandeid paare. Igäks

Tarsigeri eelkäija: Mika Bruuni vaatlusvihiku sissekanne 5. augustil 1994. aastal. Soome ja Euroopa ilmakaardi kohale on kirjutatud tolle päeva harulduste vaatlused. Liigid on märgitud 3+3 koodidega. Foto: Mika Bruun

meie tiimist nägi teda kusagil, kuid mitte nii, et kõik oleksid näinud sama isendit. Seetõttu võtsime oma võistkonna uueks nimeks Team Sylvia (pruunselg-pöösälindu ladinakeelne nimetus on *Sylvia communis* – toim).

Oled korduvalt käinud Assooridel Corvo saarel, kus sageli leitakse Lääne-Palearktika (Western Palearctic ehk lühendatult WP) nimestikku uusi linnuliike. Mis sind Corvos paelub?

Olen olnud sellel väikesel, keset Atlanti ookeani asuval saarel kümme sügist ehk oktoobrit. Seadsin endale sihiks leida WP piirkonnale uus linnuliik. Seni on see õnnestunud teistel: selle aja jooksul, mil olen seal viibinud, on leitud WP-le kaheksa uut linnuliiki. Kõige lähemal olin 50 meetri kaugusel, kui šotlane Peter Stronach leidis WP-le uue liigi: suur-indigolinnu (*Passerina caerulea*). Kuid küll lõpuks leian minagi uue liigi! Iga sügis on uus võimalus ja potentsiaalseid uusi liike on veel mitu.

WP-le uue liigi otsimise kõrvalt olen saanud Corvolt palju häid sõpru eri riikidest. On imeline näha sama meelt inimesi, kellel kõigil on siht leida midagi haruldast. Peale selle tegutsevad kõik ühise eesmärgi nimel ja ausalt. Leitud haruldust jälgitakse, kuni kõik saarel viibijad on teda näinud. Kui lind kaob, otsitakse ta koos uuesti üles. Kuigi saarel liikumine on füüsiliselt raske, on see samas väga lõbus.

Kus mujal oled käinud?

Olen aastate jooksul käinud linnuretkedel umbes viiekümnes riigis ja kokku 1600 retkepäeva. Kõige rohkem meeldib mulle Aasia, kuigi olen palju käinud ka Lõuna-Ameerikas. Mõnes paigas või riigis

tuleb käia mitu korda. Seda juba seetõttu, et alad on väga suured ja ühe käimisega näeb vaid murdosa linnustikust. Näiteks Brasiilias olen käinud kuus korda, mul on sealt umbes tuhat liiki ja peaaegu sama palju on nägemata. Aga ma ei ole nimekirjade pidaja, see nõuaks liiga palju planeerimist, ja ma ei taha sellist retkeelu.

Kas maailmas on paiku, kuhu tahaksid kindlasti minna?

Maailmas on tuhandeid paiku, kuhu oleks tore minna ja näha uusi imelisi linde. Kõikjale ei jõua ja pole ka aega. Kõige rohkem tahaksin ehk minna Borneo või Indoneesia vihmametsadesse, veeta seal näiteks terve talve. Samuti osaleda mõnel retkel vähe uuritud aladele, kus oleks võimalik leida teadusele päris uus linnuliik.

Mida soovitaksid algajale linnuhuvilisele?

Soovitan lugeda uusimaid määramisraamatuid ja kuulata lindude hääli. Maastikul tuvastatakse vähemalt pooled linnud hääle järgi. Uuri lindude sulestiku eri aastaegadel. Vaata iga lindu keskendunult, alati võib avastada midagi uut. Lindude määramine ja tundmaõppimine on lõputu õppimisprotsess. Linnuharrastus hoiab aju virgena, meele rahulikuna ja annab võimaluse liikuda looduses. Parim teraapia, mida tean!

Mida soovitaksid edasijõudnud linnuhuvilistele?

Määramisraamatute kordamine ja veel kord kordamine. Keskendu, kui vaatled lindu. Halvim viga on määrata linde liigse enesekindlusega ja kujutleda ülejäänud tunnused juurde. See viib määramisvigadeni. Võid kaotada võimaluse näha enda jaoks uut linnuliiki pelgalt hoole-tuse tõttu.

Jaanus Elts, Riho Marja

A European Starling is perched on the tip of a cedar branch. The bird has a yellow beak and is covered in iridescent blue-black feathers with white speckles. The background is a clear blue sky.

Foto: Endel Pendin

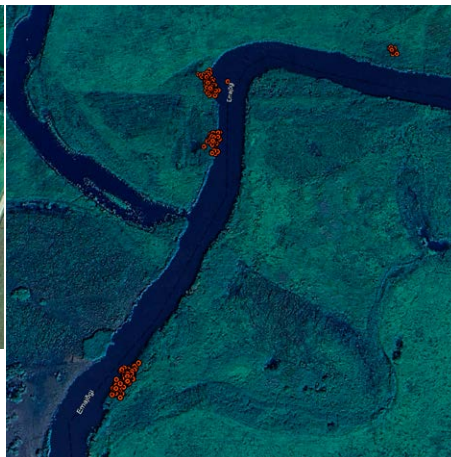
A satellite map of the Võhma region in Estonia. The map shows a dense network of lakes and rivers, with green areas representing forests and brownish areas representing open land or water. Numerous settlements are labeled, including Põlva, Võhma, Kõrrevere, and Uuenurme. Red circles are placed around several locations, likely indicating specific points of interest or data collection sites. The map is oriented with North at the top.

| 6 | Tiirutaja nr 70 ♦ talv 2025

Härganurme

➔ Kuldnoka ööbimiskohad Härganurmes, Käreveres ja Tartus.

Kärevere

Tartu

analüüsida, kuid siinkohal olgu toodud üks huvitav fakt selle liigi kohta. Erinevalt paljudest teistest lindudest ei suurene kuldnoka vanalinnu osalus poegade hooldamisel, kui teine partner on kadunud. Katsed on näidanud, et hooldatakse isegi vähem.

Vaherändele ei kiputa

Enamasti võtavad kuldnokad juuli alguses ette vaherände, mille käigus siin pesitsevad isendid liiguvad Läänemere lõunaranniku piirkonda. Rändele ei lähe siiski kõik kuldnokad: GPS-saatjaga lindude andmed näitavad, et vähemasti vanalinnud eelistavad nüüdsel ajal Eestisse jääda. Meie lõunanaabrid on arvamusel, et tingituna kliimamuutustest on Lätis pesitsevad kuldnokad hakanud vaherännet vältima ja sulgivad pigem pesitsuspiirkonna lähedal. Ühtlasi on nad avastanud, et sulgimisrännet teinud linnud saavad pesitsusalale tagasi keskmiselt kümme päeva hiljem kui n-õ laisad isendid. Seega võib kuldnoka suvine elupaigakasutus olla viimastel aastakümnetel oluliselt muutunud, kuid esialgu on meil sellest veel

vähe aimu. Ehk toob planeeritav koostööprojekt Läti uurimiserühmaga sellesse teemasse suurema selguse.

Rohkem sobivaid pesakaste

Lõpetuseks veel üks tähelepanek. Uuringuks vajalikud pesakastid pandi tänava üles võrdlemisi hilja, alles aprilli teises pooles. Paljud mujal paiknevad kastid olid selleks ajaks juba kuldnokkadel hõivatud. Hoolimata sellest asustati meie kastid väga kiiresti: isaslinnud ilmusid nende juurde juba paari päeva jooksul ja isegi algul tühjaks jäänud üksikud kastid võtsid uued kuldnokad hiljem kasutusse. See viitab tõsiasjale, et kuldnokkadel on suuri probleeme sobiva suurusega õõnsuste ja pesitsuskohtade leidmisel, mistõttu pesakaste tasub nende jaoks üles seada senisest rohkem.

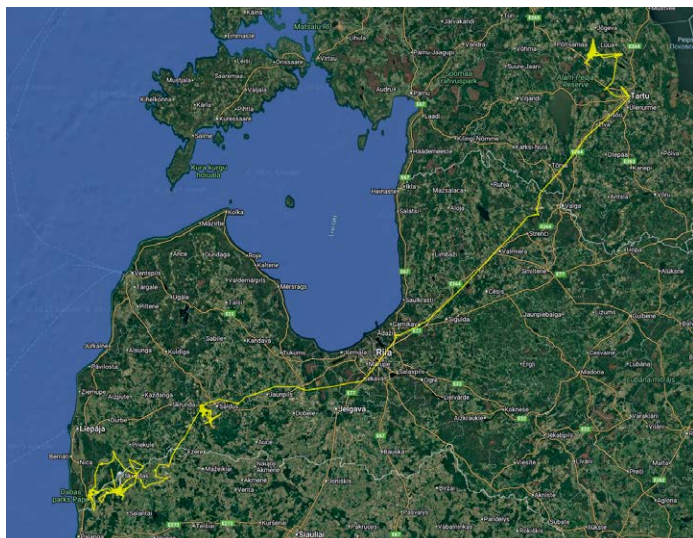
Rakendusuuringut rahastas Euroopa Liit projekti „Loodusriikas Eesti“ raames (LIFE-IP ForEst&FarmLand; LIFE18IPE/EE/000007). Täname Airi Külvetit, kes lubas uuringu ajal viibida oma majandatavatel karjamaadel.

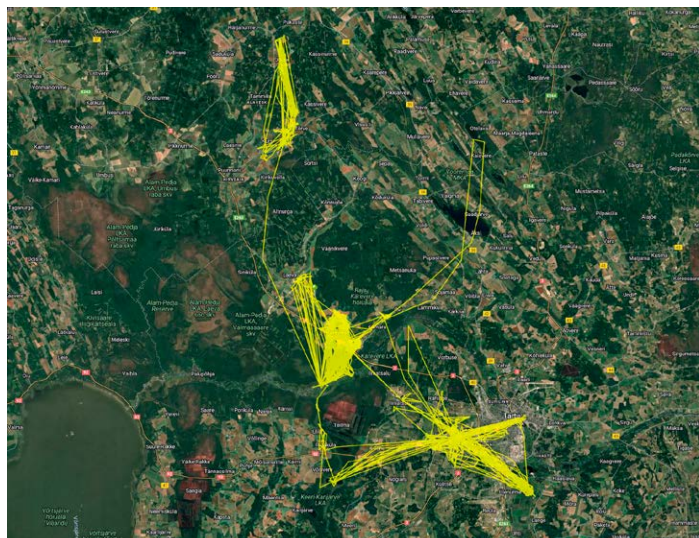
↑ Pesakastid on kuldnokkade seas väga hinnas.

Foto: Andres Tennus

↓ Vaherände ette võtnud kuldnokaisend, kes suundus Läti-Leedu piirile.

↓ Veel tänava 12. novembril Eestis ringi seigelnud saatjaga kuldnokk.

Ühe kotkahuvilise uitamised

Urmas Abel

Kuidas kõik alguse sai?

Ühel 2008. aasta juulihommikul kell kaheksa istusin oma punasesse Fordi, et sõita Otepää loodusparki ülikooli praktikale. Selga ajasin heleda dressipluusi ja helesinised teksad. No mida sa loodusturismi praktikale ikka muud jalga paned kui mitte heledaid Nike'i tossel?

Otepääl jõudes, võttis mind vastu nõudlik juhendaja Margit, kes tutvustas elu-olu ja näitas andmebaasi. Kui ta aru sai, et andmebaasid mind eriti ei sütitä, leidis ta suurepärase lahenduse. Nimelt saatis ta mind oma kolleegi Tarmo hoolde alla, kes viis mu konnakotkaste tegelemisele: neid vaatlema, pesi otsima ja linde röövastama.

Seadsimegi sammud metsa poole. Suvi oli olnud niiske, mistõttu sumasin peagi põlvini vees ja olin üleni mudane. Niipalju siis heledatest riietest, aga ometi olin õnnelik. Päeva lõpuks oli mu saagiks uus konnakotkapesa ja võrku kinni jäänud hiireviu.

Hetkel, mil Tarmo mulle kaugel metsas asuvat väike-konnakotka pesa näitas, süttis mu sees miski, mis põleb praegugi ereda leegiga. Nii ongi kotkad ja üldse röövlinnud saanud mulle väga oluliseks, kuid nende kõrvalt olen tundma õppinud ka teisi liike. Hiljaaegu välitööl viibides, märkas inimest turteltuvipaari, kes sättis end pesitsemisele. Ehkki olin metsa läinud kotkaste pärast, oli põnev ka seda väheneva arvukusega liiki jälgida.

Üldiselt pühendan kogu oma vaba aja ja energia sellele, et otsida uusi lindude territooriume ja pesi, mis pole veel registreeritud ning mille ümbrus ei ole seega kaitse all. Kui esimese kaitsekategooria liigi pesapaik keskkonnaregistrisse jõuab, luuakse ümber pesa nn reservaat, selle suurus on liigiti erinev. Näiteks väike-konnakotka pesa ümber rajatakse 100-meetrise raadiusega kaitsetsoon.

Ma pean väga lugu kõikidest kotkaliikidest, kuid mu lemmikuks on ikkagi jäänud väike-konnakotkas. Teda uurisin tudengipõlves ka Eesti Maaülikoolis. Muidugi ei saa üle ega ümber tema n-ö suuremast vennast suur-konnakotkast. Selle liigi heaks on ellu kutsutud Euroopa Life-projekt, mille üks eestvedajaid on Eesti Maaülikool (projekt GSELIFE-boveborders, partnerriigid Kreeka, Türgi, Poola ja Bulgaaria).

Röövastusring karges juunihommikus

Kohtusime hommikul kell kuus Emajõe-Suursoos: mina, Tarmo, Joosep ja praktikant Janar Räpi-na aianduskoolist. Mul oli võimalus osaleda Ema-

jõe-Suursoo suurte kotkaste (kalju- ja merikotkas) röövastusringil. Õhtul pakkisin kaasa suure seljakoti varuriiete ja toidumoonaga, millega võiks terve Leipzigi linna ära toita. Jalga panin uhked ja kallid matkasaapad. Joosep vaatas mu peeneid jalatseid heatahtliku muigega ja vedas ise jalga vil-lased sokid ning kerged kummikud. Hiljem sain aru, et säärikud on selliseks müttamiseks paremad jalanõud. Nimelt saab neist vee välja kallata ja kummikute kaal ei muutu, seevastu švammiga vett täis Gore-Texi saabas võib kaaluda kuni 4 kg. Jälle olin riietuse asjas targemaks saanud!

Liikusime kaljukotka pesa poole ja kui olime sellest u 400 m kaugusel, tõusis järsku maast lendu kotka isaslind. Asja lähemalt uurides, märkasime maas äsja murtud ning osaliselt söödud rebasekutsikat. Joosep silmitses seda mõtlikult ja ütles, et sel aastal kahjuks pesas poega ei ole. Olin tema järeldusest üllatunud: miks ta nii arvab? Kogunud linnutundja teadis, et kui pesas on poeg, tasitakse kogu saak sinna. Emaslind ei laseks isasel omaette rebasega maiustada, kui nälgjane poeg on pesas.

Retk läks pikale ja seda käiku oli jalgades veel mitu päeva tunda.

Lumerohke jaanuaripäev

Startisime Pelle ja Jaaniga Tartust kell kuus Lääne-maale, et otsida uusi suur-konnakotka pesi aladelt, kus konnakotkaid oli nähtud, kuid pesad leidmata. Sadas paksu laia lund. Olin üsna pessimistlik: selle lumega me küll pesi ei leia, hea, kui lumme kinni ei jää. Sõitsime ettevaatlikult mööda täistuisanud teid. Sihtpunktis parkisin auto võimalikult tee äärde, panime kummikud jalga ja läksime nagu filmi „Viimne reliikvia“ kolm munka igaüks ise suunas.

Pesade otsimisel tuleb valitud maa-ala korraldada läbi käia ja otsida sobivates metsatukkades raopesi. See nõuab suurt tähelepanelikkust ja hoolikust, sest ka vilunud silm võib kotkapesa kergesti ajada segi tuuleluuga. Ent paljudele röövlindudele meeldub just sellele moodustisele oma pesa rajada ning seepärast tuleb ka neil silm teraselt peal hoida.

Olin juba omajagu kaugele jõudnud, kui helistas politsei ja palus mul auto paremini parkida, sest just sel ajal tahtis keegi oma laia veosega osaliselt kinnituisanud teel mu autost mööda saada. Kirusin endamisi ja kihutasin auto juurde tagasi – niivõrd, kui põlvini lumes on see võimalik. Ei olnud kerge, aga õnneks olid ka kamraadid metsast välja jõudnud ning saime minema sõita ja tee vabastada. Oli me enne kokku leppinud, et üle kahe tunni metsas ei ole. Mina jäin sel korral tühjade pihkudega, aga Jaan leidis kena pesa, mis oli võrdlemisi lähedal meie ebaõnnestunud parkimiskohale.

Hiljem samal päeval saime kokku tiimikaaslaste Urmase ja Üloga, kes samuti lähikonnas tegutsesid. Jagasime järgmised territooriumid omavahel ära, leidsime kaks uut suur-konnakotka pesa ning

↑ Urmas Abel osutamas kõrgel ladvas asuvalle pesale.

sõitsime õhtuks Harjumaale, et järgmisel päeval juba uutel aladel tegutseda.

Tuuline hommikupoolik veebruaris

Kohtusime Ülo ja Tarmoga Emajõe-Suursoos kell kaheksa. Siht oli läbi vaadata mõned alad, kus võivad pesitseda merikotkad, kalakotkad, kanakullid ja viud. Läksime Ülost Ahunapalus lahku ja leppisime kokku kohtumispaiga Meerapalus. Ülo on kiire, tuleb hoida korralikku tempot, et temaga sammu pidada, muidu jääb ajahätta. Kiirustasime Laaksaa-re sadamasse ja saime ka mööda jääd liikuda. Kui metsa tagasi suundusime, sattusime ebaameeldi-va leiu peale: värsked karujäljed! Kus iganes plaanisime liikuda, seal olid tema värsked jäljed. Polnud parata, ohust hoolimata jätkasime oma teekonda. Kell üksteist hakkas laulma värbkakk: see oli tore ja tegi tuju heaks.

Esimesest metsalaamast me pesi ei leidnud. Oli me just jõudnud järgmisse piirkonda, kui sanglepa otsas jäi silma uus merikotkapesa. Määrasime selle koordinaadid, tegime pildid ja liikusime metsast välja. Aega meil oli, mistõttu otsustasime veel ühes kohas ringi luusida. See päädis aga 10 km pikkuse ringiga ja uue merikotkapesa leiuga. Viimaks jõudisime suure hiline misega kohtumispaika, kus ootas meid mitte eriti rõõmus Ülo: ta oli külma tuule käes mitu tundi oodanud. Vabandust, sõber!

Igatahes oli see positiivne päev ja suur osa inventeeritavatest aladest õnnestus läbi otsida. Õhtul kandsime pesad registrisse ja toredast päevast jäi pikaks ajaks hea emotsioon.

Kokkuvõtteks võib ütelda, et ornitoloogia on päästnud mu vaimse ja füüsilise tervise ning andnud meeletult palju praktilisi teadmisi loodusest ja selle toimimisest. Olen tänulik oma sõpradele, kes mind sinna on juhatanud ja ka tagasi tiri-nud, kui hakkasin kaugenema. Samuti olen tänulik Eesti Ornitoloogiaühingule, kes on kannatlikult mu tegevusi toetanud. Igaühel on oma viis, kuidas ta on leidnud tee lindude juurde. Siin ei ole õiget ega valet teed. Tuleb hakata linde vaatlema ja võimalu-se korral leida ka mentor.

Täna selle teekonna eest Tarmo Evestust, Ülo Välit, Margit Turbi, Pelle Mellovit, Jaan Grosbergi, Urmas Sellist, Arne Laansalu ja paljusid teisi toredaid linnumehi.

Teravat silma!

← Kaljukotka värskelt saak: rebasekutsikas. Paraku viitas see, et pesas poegi pole, sest siis oleks saak sinna tassitud. Fotod: Urmas Abel

Ohtlikud võõrlinnuliigid Euroopas

Kunter Tätte

Euroopa Liidu ohtlike võõrliikide nimistust leiab 114 liiki, kellest kaheksa on linnud. Iseenesest pole ükski neist nurjatu liik, kuid inimliku hoole-tuse ja rumaluse tõttu võivad nad sattuda Euroo-passe, siin looduses paljuneda ja kohaliku faunaga konkureerida. Võõrliikide nimekirjas olemine aitab seda tõenäosust vähendada ja tekkinud asurkon-di ohjeldada.

Mainakuldnokka (*Acridotheres tristis*) peetakse üheks kõige ohtlikumaks invasiivseks linnuliigiks maailmas. Nii nagu meiegi kuldnokk (*Sturnus vulgaris*) – kes on muide samuti üks kolmest kõige invasiivsemast linnust – on ka mainakuldnokk elu-paigavalikul ja toidu suhtes väga paindlik.

Tema algne areaal ulatus Kasahstanist Malai-siani, kuid 18. sajandil hakkasid inimesed maina-kuldnokka viima kaugetele meresaartele, lootes temast abi kahjurite tõrjel. Mainakuldnokk on olnud ka armastatud puurilind, sest ta on häälekas ja oskab isegi inimese kõnet meisterlikult matkida.

Nüüdseks on mainakuldnokk laialt levinud Lähis-Idas, Ida-Austraalias, Lõuna-Aafrikas,

Madagaskaril ja paljudel Vaikse, India ja Atlandi ookeani saartel. Lind on end sisse seadnud isegi USAs Florida osariigis, Itaalias ja Portugalis. Teda on kohatud rohkem kui kümnes Euroopa Liidu riigis.

Tänavu lisati ELi ohtlike võõrliikide nimistus-se ka **hiina mainakuldnokk** (*A. cristatellus*), kes ökoloogia ja välimuse poolest sarnaneb maina-kuldnokaga, kuid on piiratuma levikuga. Tegu on samuti populaarse puurilinnuga, mis on võimalda-nud tal kiirelt levida. Liigi looduslik areaal piirdu-b suuresti Ida-Hiina ja Vietnamiga, kuid nüüdseks leidub teda ka kaugemal Kagu-Aasias, Jaapanis, Argentinas ja Portugalis. Sajandi eest oli hiina mainakuldnokk arvukas isegi Lääne-Kanadas, kuid kadus sealt täielikult seoses kuldnoka kui jaheda kliimaga paremini kohastunud konkurendi intro-dutseerimisega Põhja-Ameerikasse.

Mainakuldnokkade ohtlikkus tuleneb peamiselt sellest, et nad konkureerivad kohalike linnuliikide-ga. Mainakuldnokad on äärmiselt territoriaalsed ning viskavad hoolimatult teiste lindude mune ja poegi pesaõõnsustest välja. Vahel nad isegi söö-

← **Mainakuldnokk**
Réunioni saarel.

Fotod: Kunter Tätte

↓ **Punapõsk-bülbül**
Réunioni saarel.

Valgepõsk-händpart (*Oxyura jamaicensis*) on looduslikult levinud Põhja-Ameerikas ja Kariibi mere saartel. 1950. aastatel toodi neid Suur-britanniasse linnukollektsioonäride kogudes-se, kuid mõnel isendil õnnestus põgeneda ja end looduses sisse seada. Pesitsevaid linde võib nüüd leida ka Belgiast, Hollandist, Prantsusmaalt ja Saksamaalt.

Liigi peamine ohtlikkus seisneb hübriidiseerumi-ses ohustatud stepi-händpardiga (*O. leucocephala*). Kui valgepõsk-händpart jõudis Hispaaniasse, kus on üks stepi-händpardi tähtsamaid pesitsus-alasid, hakkasid nad omavahel viljakaid järglasi andma, tekitades sellega veel ühe ohuteguri niigi kahaneva populatsiooniga stepi-händpardi-le.

Suurbritannias hakati valgepõsk-händpardi arvukust piirama juba 1990ndatel ja järgnenud kümnenditel ka mujal Euroopas. Nüüdseks on igasse riiki alles jäänud vaid mõned kümned või lausa üksikud isendid.

Vaaraohani (*Alopochen aegyptiaca*) on algupä-raselt pärit Aafrikast. Nüüd võib teda leida suure-mast osast Euroopast, samuti USAst, Lähis-Idast ja Mauritiusest. Suurbritanniasse toodi vaaraohani juba 17. sajandil ja tänapäevalgi peetakse teda ilu pärast kollektsioonides.

Vaaraohani on kohali-ke lindude vastu agres-siivne, võttes üle nende pesi ja vahel isegi tap-pes nende poegi. Ta ei ole pesitsuspaiga suh-tes kuigi valiv, kuid teeb sageli pesa näiteks vana puu õõnsusse, konkureerides kakkudega.

Õuevares (*Corvus splendens*) on pärit Lõuna-Aasiast, kuid on nüüdseks levinud ka Lähis-Idas, Kagu-Aasias, Ida-Aafrikas ja mitmel pool mujal. Ta on pesitsenud isegi Hollandis, aga on nüüdseks sealt välja tõrjutud. Juhuvaatlusi on veel mitmelt poolt mujalt Euroopast.

Väljaspool oma looduslikku levilat on ta suures-ti seotud inimkeskkonnaga, elades niihästi väikes-tes küldes kui ka suurlinnades. Siiani on ta väi-detavalt levinud peamiselt laevadel n-õ jänest sõites.

Nagu vareslastele kombeks, himustab ka õue-vares teiste lindude mune ja poegi ning toitub muudest väikestest selgroogsetest. Kaudne mõju kohalikule faunale võib avalduda veel territoriaal-se konkurentsina. Õuevares kannab edasi inimes-tele ohtlikke haigustekitajaid (nt düsenteeria, Lääne-Niiluse viirus).

vad neid, kuid peamiselt toituvad siiski maapin-nalt selgrootuid otsides. Sageli maiustavad maina-kuldnokad ka puuviljade ja marjadega, tekitades mõningast põllumajanduslikku kahju.

ELi invasiivsete liikide nimekirjast leiab tänavu-sest aastast juba kaks bülbüli: **salubülbül** (*Pycnonotus cafer*) ja **punapõsk-bülbül** (*P. jocosus*). Salubülbül on juba pikka aega olnud Indias tun-tud puurilind ja ühtlasi on neid sealmail kasuta-tud linnuvõitlusteks, mis nüüdseks on küll õnneks keelatud.

Nende kahe bülbüli looduslik areaal on Lõuna-ja Kagu-Aasia, kuid inimese abil on nad nüüdseks levinud ka Lähis-Idas, Vaikse ookeani saartel ja Austraalias. Punapõsk-bülbüli leidub väiksemal hulgal veel Põhja-Ameerikas. Salubülbül on kanda kinnitanud ka Kanaari saartel ja on püüdnud levi-da Uus-Meremaal, kuid inimene on ta sealt kordu-valt välja tõrjunud.

Bülbüleid seostatakse teiste võõrliikide levita-misega. Kui inimene on näiteks mõnele saarele sis-se toonud võõramaa taimi, muutuvad need sageli invasiivseks alles siis, kui leidub liik, kes tema seemneid looduses edasi levitab. Kohalikud liigid võivad võõraid marju esialgu peljata, kuid bülbül mitte. Kultuurvilju süües kipuvad bülbülid tekit-a ka majanduslikku kahju.

Euroopa Liidus on bülbüleid leitud peamiselt Hispaaniast. Arvatakse, et isegi kui need liigid peaksid Euroopas arvukamaks muutuma, pole klii-ma tõttu karta, et nad Vahemere regioonist kaue-mal põhja pool end sisse seaksid.

Pühaiibis (*Threskiornis aethiopicus*) elab loodus-likult Aafrikas ja paiguti Lähis-Idas. Pühaiibiseid pidasid inimesed juba Vana-Egiptuses, sest neid kasutati ohvriandidena. Arvatakse, et toonased egiptlased mumifitseerisid umbes kaheksa miljo-nit pühaiibist (loe ka kaanelugu).

Pühaiibist on mitmes Euroopa ja Aasia looma-pargis hoitud nii-öelda poolmetsikuna ehk lin-nud on saanud soovi korral käia ise loodusest toitu otsimas. Osa linde paraku parki ei naase ja hak-kab looduses pesitsema. Nii on tekkinud arvesta-tavad kolooniad Prantsusmaal, Itaalias, Taiwanis ning mõni väiksem Hollandis ja Floridas. Nüüdseks on enamikus paigus pühaiibiste arvukus enam-vähem kontrolli alla saadud.

Pühaiibis on oportunistlik toituja, mistõttu tema toidulaualt võib leida kahepaikseid, linnu-mune ja isegi noorlinde. Ta konkureerib pesapai-kade pärast haigrute ja luitsnokk-iibistega ning vahel trambib kogemata puruks ka maaspesit-sevate lindude pesi.

Haudelindude levikuatlases on juba üle 100 000 vaatluskirje

Andres Kalamees, Andrus Kuus
ja linnuatlase toimikond

Tänavu märtsis kuulutati välja Eesti kolmanda haudelindude levikuatlase välitööd, mis on planeeritud aastail 2025–2030. PlutoF-i andmebaasi oli juuni keskpaigaks sisestatud ligi 83 000 pesitsuskoodiga vaatluskirjet ja augustiks juba ligi 110 450. Kui võrrelda vaatluste hulka eelmise haudelindude levikuatlase omaga, siis üleminek paberkaartidelt ja ankeetidelt vaid digitaalsele andmesisestusele on vaatluste arvu märkimisväärselt suurendanud. Toonase atlase välitööde perioodil 2003–2009 koguti kokku 249 373 vaatlust (kannet). Praegu ei saa veel anda hinnangut, kas peale kvantiteedi on paranenud ka andmete kvaliteet. Seda näitavad järgmiste välitööaastate tulemused ja andmestiku toimetamine.

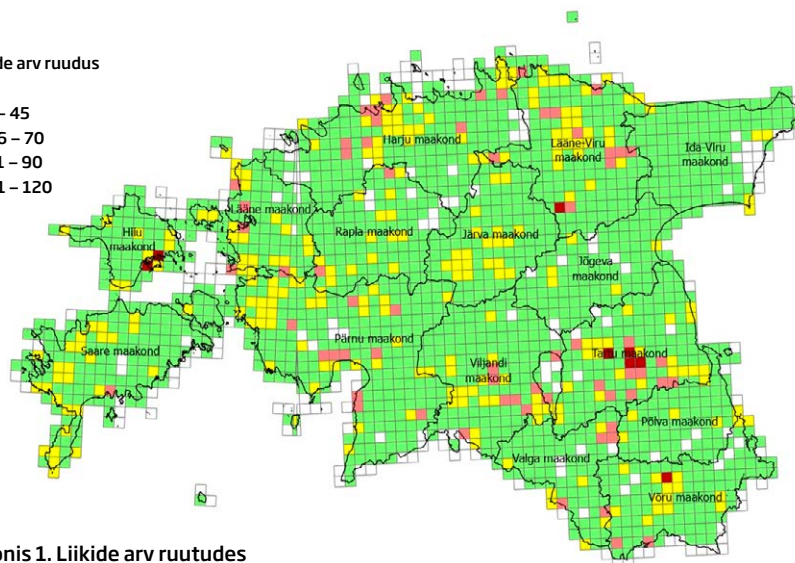
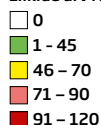
Siinse vahekokkuvõtte aluseks on 110 028 kannet, mis on tehtud PlutoF-i andmebaasi (andmed on alla laetud 12.08.2025). Muude projektide andmed (riiklik seire jms) on lisamata, sest vaatlejad ei ole neid paralleelselt PlutoF-i andmebaasi sisestanud. Välja on jäänud 0 pesitsuskindluskoodiga (liiki kohati pesitsusajal ruudu piires), tõenäoliste läbirändajate ja liigini määramata vaatlused ning need, millel puudusid väljavõttes koordinaadid ja mida ei saanud seotud siduda ruutudega. Ülevaade hõlmab ka selliseid kandeid, mida moderaatorid ja atlase toimikond ei ole veel läbi vaadanud ega üle kontrollinud, mistõttu osa vaatlusi võidakse hiljem eemaldada või muuta.

Kui palju ja mida on kogutud?

Vahekokkuvõtte alusandmete järgi tehti esimesed 45 vaatlust juba tänavu jaanuaris, seejärel suurenes kannete arv iga kuu. Enim vaatluskirjeid sisestati maikuu: 41 256 (joonis 3). Selline tähelepanuväärne hulk on seletatav atlasetööde alguse entusiasmi ja rändlindude saabumisega. Keerulisem on aga põhjendust leida sellele, miks vaatluste arv juunis vähenes: kas esimene vaimustus vaatlejate hulgas lahutus ja tekkis väike väsimus?

Kõige sagedamini on vaatluskirje juurde märgitud pesitsuskindluse kood „I“, mis tähistab võimalikku pesitsemist (kuuldi laulvat lindu või mängulaulu

Liikide arv ruudus

Joonis 1. Liikide arv ruutudes tänavuse augusti seisuga.

pesitsusajal sobivas biotoobis): need hõlmasid üle poole vaatlustest. Võrdlemisi palju on märgitud ka koodi „v“, ehk liiki kohati pesitsusajal talle pesitsemiseks sobivas biotoobis (joonis 2).

Laulu järgi tehtud vaatluste suur osakaal on tingitud värvuliste ülekaalust meie haudelinnustikus. Neid liike tuvastatakse enamasti laulu järgi, pealegi on arvukamate värvuliste laulud meie linnuharrastajatele üsna hästi teada.

Esialgsete andmete põhjal on kirja saanud 218 pesitsuskindluse koodiga liiki. Kindel pesitsemine on kirjas 189 liigil, tõenäoline pesitsemine 16 liigil ja võimalik pesitsemine 13 liigil. Liigirikkaimad seltsid on olnud värvulised (42%

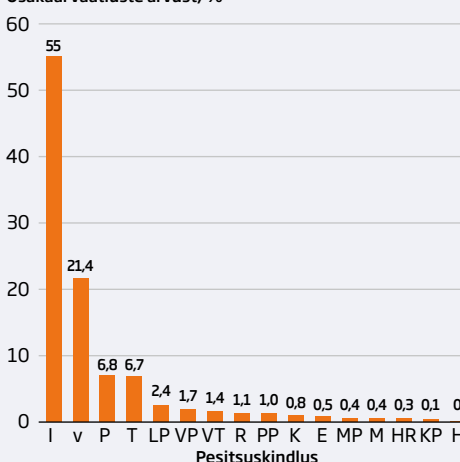
Ruutude uurituse iseloomustamiseks kasutame liikide arvu põhinevat ligikaudset skaalat:

1–45 liiki: puudulikult uuritud,
46–70 liiki: keskmiselt uuritud,
71–90 liiki: hästi uuritud,
üle 90 liiki: väga hästi uuritud.

Liikide arv ruudus sõltub ka ruudu pindalast: väikestes ruutudes on elupaigatüüpide arv sageli väiksem, samuti on nende puhul väiksem vahearvukate ja hajusate liikide ruutu sattumise tõenäosus. Ülaltoodud skaalat on kasutatud ainult nende ruutude iseloomustamiseks, mille maismaaosa pindala on üle 10 km². Eelmise linnuatlase koostamise tulemused näitasid, et sellest piirist allapoole hakkab liikide arv oluliselt vähenema. Alla 10 km² suurused ruudud, kus on tuvastatud vähemalt üks liik, on tabelis 2 toodud eraldi tulbas („väike ruut“) olenemata liikide arvust (vt ka joonis 4).

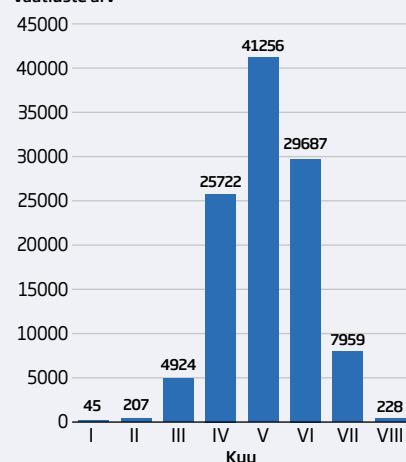
Joonis 2. Pesitsuskindluste esinemissagedus.

Osakaal vaatluste arvust, %

Joonis 3. Pesitsuskindlusega vaatluste arv kuude kaupa.

Vaatluste arv

↓ Tabel 1. Liigiline koosseis.

Selts	Liikide arv	Osakaal kõigi liikide arvust, %
Värvulised	92	42,0
Kurvitsalised	36	16,4
Hanelised	20	9,1
Haukalised	14	6,4
Kakulised	8	3,7
Rähniliised	8	3,7
Kanalised	7	3,2
Kureliised	7	3,2
Pütilised	5	2,3
Tuvilised	5	2,3
Pelikaniilised (haigurlased)	4	1,8
Pistrikulised	3	1,4
Toonekureliised	2	0,9
Kaurilised	1	0,5
Käolised	1	0,5
Piiritajalised	1	0,5
Sarvlinnuliised (vaenukägulased)	1	0,5
Siniraalised	1	0,5
Suulalised (kormoranlased)	1	0,5
Öösorilised	1	0,5
Kokku	218	100

liikidest), kurvitsalised (kahlajad + kajakad ja tiirud + alklased, 16,4%) ning hanelised (9,1%) (tabel 1).

Kõige sagedamini on kohatud metsvinti, väike-lehelindu ja muusträstast, kelle vaatluste ja ruutude arv on vastavalt 5316/1391, 4385/1341 ja 4127/1252. Järgnevad punarind, rasvatihane, põldlõoke, laulurästas, salu-lehelind ja linavästrik. Vaid üks pesitsusvaatlus on näiteks järvekauri ja habekaku kohta.

Juba nüüd võib öelda, et eelmise atlasega võrreldes on tunduvalt suurenenud mõnede haruldaste või vähearvukate liikide pesitsusruutude arv. Näiteks kaelus-kärbsenäpi puhul on see suurenenud viielt 15-le, must-harksabal kahelt 37-le, lääne-põialpoisil kolmelt 135-le ja jõgi-västrikul neljalt 81 ruudule. Uute haudelinnuliikidena on lisandunud näiteks puna-harksaba ja väikehüüp; enamik selliseid vaatlusi tuleb siiski üle kontrollida. Praeguse seisuga ei ole aga (enam) nimekirjas roherähni ega siniraaga.

Tuginedes eelmise linnuatlase andmete analüüsile, võiks hinnangu järgi igas talvises (sisemaises) maismaaruudus pesitseda vähemalt 70 linnuliiki, ning see leidis kinnitust ka toonastel välitöödel. Selline liikide hulk seati algselt piiriks, mille järgi eristada hästi uuritud ruute. Väga hästi uuritud ruutudes on üle 90 liigi. Tinglikuks piiriks puudulikult ja keskmiselt uuritud ruutude vahel määrati 45 liiki. Tänavu on ühes ruudus maksimaalselt kirja saanud 120 haudelinnuliiki: ruut ME8565 Tartu maakonnas. Enamik ruute on aga seni puudulikult uuritud, mistõttu keskmine liikide arv ruudu kohta on

ainult 24 (vt ka tabel 2). Eesootav tööpõld järgmistel atlaseaastatel on seega lai!

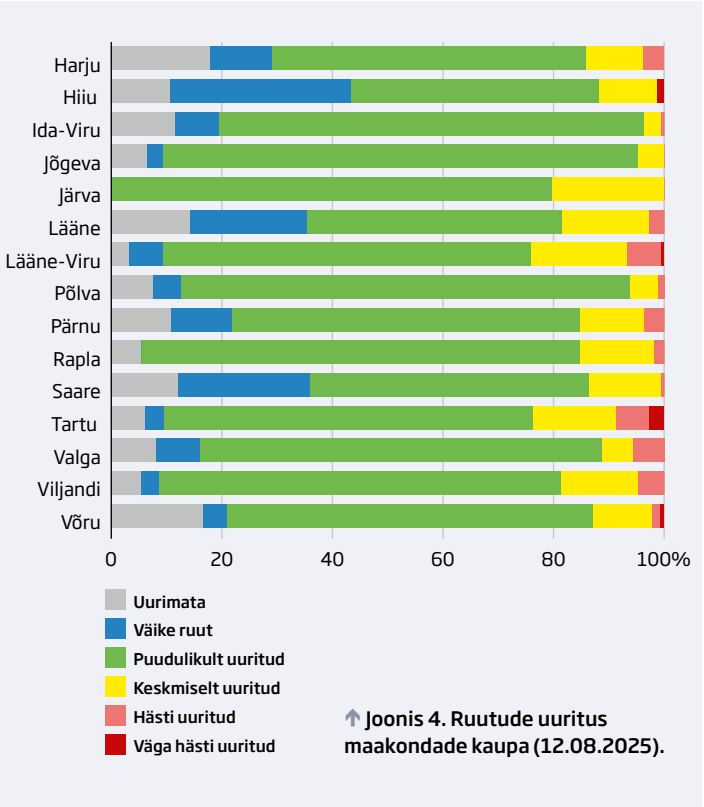
Atlase välitöösse oma osa andnud vabatahtlike arvu on praegu veel keeruline öelda. Juunikuu seisuga oli see üle kuuesaja, kellest ligi 23% on sisestanud siiski vaid ühe vaatluskirje. Aktiivseimad atlasekirjete sisestajad seisuga 12.08.2025 on olnud Margus Ellermaa 30 237 vaatlusega (sisestati pärast 12.08.2025, mistõttu jäid vahekokkuvõtte alusandmetest välja), Hannes Pehlak 7607, Art Villem Adojaan 7349, Vilja Padonik 5381, Rene Ottesson 4459, Uku Paal 4285, Leho Luigujõe 4129, Toomas Traagel 3496, Renno Nellis 2893,

Anni Miller 2688, Krista Põllula 2640, Olavi Vainu 2547, Indrek Tammekänd 2542 ja Kaarel Vohandu 2520 vaatlusega.

Eesti linnuatlase koostamise projekti toetab KIK, IT-arendused teeb Cloudberry Solutions OÜ. Teavet atlase kohta leiab veebilehtedelt eoy.ee/atlas ja elurikkus.ee/bird-atlas.

↓ Tabel 2. Ruutude arv maakonniti (12.08.2025).

Maakond	Uurimata	Väike ruut	Puudulikult uuritud	Keskmiselt uuritud	Hästi uuritud	Väga hästi uuritud	Kokku
Harju	42	26	133	24	9		234
Hiiu	8	25	34	8		1	76
Ida-Viru	16	11	107	4	1		139
Jõgeva	7	3	92	5			107
Järva			82	21			103
Lääne	16	24	52	18	3		113
Lääne-Viru	5	10	107	28	10	1	161
Põlva	6	4	65	4	1		80
Pärnu	29	30	170	31	10		270
Rapla	6		88	15	2		111
Saare	23	45	96	25	1		190
Tartu	9	5	98	22	9	4	147
Valga	7	7	64	5	5		88
Viljandi	8	5	109	21	7		150
Võru	22	6	88	14	2	1	133
Kokku	204	201	1385	245	60	7	2102

↑ Joonis 4. Ruutude uuritus maakondade kaupa (12.08.2025).

Eesti lindude seinakalender

Ornitoloogiaühingu välja antavas 2026. aasta linnukalendris tutvustatakse kahteist Eestis kohatavat tavalisemat ja ka haruldasemat lindu: **rasvatihane, laululuik, metsis, käblik, hall-kärbsenäpp, rukki-rääk, väike-konnakotkas, tulipart, sinirind, järvekaur, sooräts, talvike**. Piltide ja liigitektide autorid on fotograafiaühilised linnuvaatlejad Kaja ja Toomas Traagel. Linnukalender on ornitoloogiaühingu poes müügil hinnaga 6,50 eurot. Täpsem info ja tellimine: eoy.ee/pood.

NB! Ornitoloogiaühingu liikmed, kel on tasutud 2025. aasta liikmemaks, saavad kalendri soodushinnaga 5,50 eurot. Ostusoovi esitamisel tuleb lisada märksõna „Olen EOÜ liige“.

25. dets. – 7. jaanuar ja 15.–28. veebruar	Maismaa talilinnuloendus. Täpsem teave: eoy.ee/maismaa-talilinnuloendus .
17.–18. jaanuar 2026	Keskaltvine veelinnuloendus. Täpsem teave: eoy.ee/keskaltvine-veelinnuloendus .
23.–25. jaanuar	Talvine aialinnuvaatlus. Täpsem teave: eoy.ee/talv .
1. märts – 1. oktoober	Suvine aialinnupäevik. Täpsem teave: eoy.ee/aed .
29. märts	Linnade linnuvaatluspäev. Täpsem teave: eoy.ee/linnade-linnuvaatlus .
4.–5. aprill	Lihavõtte linnuvaatluspäevad. Täpsem teave: eoy.ee/lihavotte-linnuvaatlus .
25. aprill – 10. mai	Metskurvitsate mängulennuloendus. Täpsem teave: eoy.ee/metskurvitsate-mangulennuloendus .
1. mai	Eesti Ornitoloogiaühingu 105. sünnipäev.
9. mai	Tornide linnuvaatluspäev. Täpsem teave: eoy.ee/tornide-linnuvaatluspae .
20. mai – 24. juuni	Öölaulukute loendus. Täpsem teave: eoy.ee/oolaulukute-loendus .
25. mai – 15. juuni	Haudelinnustiku punktloendus. Täpsem teave: eoy.ee/punktloendus .
27. –28. juuni	Linnuhuviliste suvepäevad. Täpsem teave eoy.ee .

Foto: Kevin Crepin

Alanud on esimese talilinnuatlase koostamine

Detsembrist algas uue, Eesti esimese **talilinnuatlase ehk taliatlase** koostamine. Selle siht on lihtne: koguda andmeid talviste lindude liigilise koosseisu ja leviku kohta kolmel kuul ehk detsembris, jaanuaris ja veebruaris aastatel 2025/2026 kuni 2030/2031.

Talvel kohatavaid linde uuritakse sageli vähem kui suviti pesitsevaid liike. Siiski on ka see ülevaade vajalik, sest aitab muu hulgas edendada niihästi paiksete kui ka rändliikide kaitsetegevust. Ühtlasi võib andmestikust kasu olla kiiresti muutuvate üldiste keskkonnaloole mõju jälgimisel.

Andmeid kogutakse samamoodi, nagu seda on tehtud käimasoleval haudelindude levikuatlase koostamisel: aluseks on rahvusvaheline UTM-koordinaatvõrgustik, kus Eesti territoorium on jagatud 5 × 5 km ruudustikuks. Vaatlusandmed tuleb sisestada PlutoF-i veebiplatvormil või PlutoF GO mobiilirakenduse kaudu.

Talilinnuatlase puhul ei ole üldjuhul vaja märkida pesitsuskindluse koodi, v.a siis, kui isendi käitumine vastab juba aasta esimestel kuudel haudelindude atlase kriteeriumidele (nt käbilinnud, kakud, kanalised). Lindude tegevust märkivad koodid (p, h, r, ü jne) on samuti vaatluskannete tegijatele varasemast tuttavad. Õhust saaki varitsevatele lindudele, nt mere kohal tiirlevale merikotkale, kajakatele või põllu kohal tiirlevale viule, soovime panna tegevuskoodiks „p“, sest saagi jahtimine on paiksuse tunnus. Tegevuskood „ü“ võiks jääda sellistele vaatlustele, kus ei ole märgata lendava linu seost alloleva maastikuga (nt ülelendav kotkas või kajakas). Õhus häälitseva, kuid ülelendava linu tegevus tuleb samuti tähistada koodiga „ü“.

Väga huvitava ja tänuväärse töö on ära teinud Uku Paal ja Tiiu Tali, kes on kogunud kokku ja analüüsinud kriitiliselt infot talvekuudel (detsembri algusest veebruari lõpuni) Eestis kohatud haruldasemate linnuliikide kohta. Autoritele teadaolevalt on Eestis talvekuudel kohatud 222 linnuliiki (järgides IOC taksonoomiat v14.2). Seega vähemalt teoorias on talvefännidel võimalik talilinnuatlasesse kuue aasta jooksul kanda ligi paarsada linnuliiki. Loe täpsemalt: Uku Paal, Tiiu Tali, „Haruldased talilinnud Eestis. Rare winterbirds in Estonia“. Tartu, 2025. Veebis: www.estbirding.ee/file_download/94/Talilinnud.pdf.

➔ Aasta linnust kormoranist tegi parima foto Kevin Crepin

Novembri alguses selgusid ajakirja Eesti Looduse 26. fotovõistluse võitjad. Eesti Ornitoloogiaühingu eriauhinna parima aasta linu foto eest sai **Kevin Crepin**. Aasta linu meeskonnale jäi konkursile saadetud 30 kormorani foto seast silma Kevin Crepini töö oma dramaatilise süžee poolest: autor oli tabanud hetke, kus merikotkas on oma küünistesse haaranud kormorani. Ornitoloogiaühingu juhataja Kaarel Võhandu sõnul juhib see pilt tähelepanu kormorani rollile ökosüsteemis, sest kormorani peamine looduslik vaenlane Läänemere ääres on merikotkas. Pildi saamisloost saab lugeda autori Instagrami kontolt www.instagram.com/kevincrepin. Kõigi auhinnapiltidega saab tutvuda veebilehel www.loodusajakiri.ee/fotovoiustus.

Eesti Ornitoloogiaühing

Aadress: Veski 4, Tartu 51005
Telefon: 742 2195
E-post: eoy@eoy.ee
www.eoy.ee

Tiirutaja

Toimetaja: Katre Palo
E-post: katre.palo@eoy.ee
 Tiirutaja ilmub neli korda aastas

Teostus: HIMANTOE

Loe veebis: tiirutaja.eoy.ee

Toetajad

Lehe väljaandmist on toetanud märgitud fotoautorid.

ISSN: 1736-6844

Selles Tiirutajas kirjutavad

Ken Kalling
on teadus-
ja meditsiini-
ajaloolane

Jaanus Elts
on LIFE-IP
projektijuht

Riho Marja
tegeleb pea-
miselt põllu-
lindudega seotud projektidega

Tiiu Tali
veab persooni-
lugude rubriiki ning on
fenovaatluste koordinaator

Urmas Abel
on Eesti
Maaüli-
kooli looma-
ökoloog

Andres Kalamees
veab ühingu lin-
nuatlaste koosta-
mist ja väike-lauk-
hane projekti

Andrus Kuus
on ühingu mere-
linnustiku ekspert

Kunter Tätt
on ühingu linnukaitse spetsialist

Katre Palo
on Tiirutaja toimetaja